

บทที่ 3

สภาพปัญหาโดยทั่วไป การจัดองค์กรในการเคลื่อนไหวกของชาวบ้าน

การศึกษาในบทที่ 3 เป็นการศึกษาสภาพปัญหาโดยทั่วไปกับการจัดองค์กรในการเคลื่อนไหวกของชาวบ้านในการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรูด โดยแบ่งออกเป็น 1. บริบทโดยทั่วไปของสถานการณ์ปัญหา 2. การจัดองค์กรในการเคลื่อนไหวกของชาวบ้าน 3. ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวก 4. เป้าหมายในการเคลื่อนไหวก 5. เครือข่ายและองค์กรพันธมิตร 6. บทเรียนจากการเคลื่อนไหวก ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาและสภาพการณ์โดยทั่วไปที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวกของชาวบ้านเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง

3.1 บริบทโดยทั่วไปของสถานการณ์ปัญหา

โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรูดเป็นโครงการหนึ่งในแผนเวสต์เทิร์น ซีบอร์ด ของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์ในการพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการค้าเสรีในยุคโลกาภิวัตน์ ความร่วมมือระดับภาคและระหว่างภาค ส่งเสริมการกระจายอำนาจให้ประชาชนมีส่วนร่วม ให้ท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจ ส่งเสริมความก้าวหน้า และสร้างเทคโนโลยีสารสนเทศ

แนวความคิดโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันตกเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 ในรัฐบาลชวน หลีกภัย สมัยแรก โครงการนี้ได้รับการสานต่อในสมัยของรัฐบาลบรรหาร ศิลปอาชา ในปีพ.ศ. 2539 โดยมอบหมายให้สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจ้างบริษัทที่ปรึกษาคือ NIPPON KOEI CO.,LTD. กับ PADECO CO., LTD. ทำการศึกษาแผนแม่บทโครงการ และมีองค์กรร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่นหรือ “ไจก้า” ให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่าย 60 ล้านบาทและสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจัดงบประมาณสมทบ 2 ล้านบาท แผนแม่บทจัดทำเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2540 ครอบคลุมการพัฒนาพื้นที่ 6 จังหวัด คือ กาญจนบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และชุมพร โดยวางยุทธศาสตร์ไว้ 3 เรื่องคือ

1. เป็นโครงการเชื่อมโยงการพัฒนา กับโครงการอีสเทิร์นซีบอร์ด โครงการเซาร์เทิร์นซีบอร์ด และโครงการเหล็มเศรษฐกิจ เพื่อเชื่อมโครงข่ายด้านคมนาคมขนส่งให้สมบูรณ์ อันเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางด้านคมนาคมขนส่งของภูมิภาคนี้

2. วางฐานโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสร้างศักยภาพพื้นที่ 6 จังหวัด โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย พื้นที่ตอนบนจังหวัดกาญจนบุรี อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นพื้นที่สำหรับผลิตสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อป้อนตลาดกรุงเทพมหานครและเพื่อการส่งออก พื้นที่ตอนกลางประกอบด้วยจังหวัดเพชรบุรีตอนล่าง อำเภอชะอำ อำเภอหัวหิน อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นพื้นที่พัฒนาสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมเพิ่มความรู้โดยเฉพาะการวิจัย พื้นที่ตอนล่างประกอบด้วยอำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดชุมพร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเหมาะสำหรับปลูกผลไม้เมืองร้อน แต่สำหรับบริเวณ อำเภอบางสะพาน จะพัฒนาเพื่อเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และพัฒนาอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง ซึ่งสามารถเชื่อมต่อระหว่างฝั่งอ่าวไทยกับฝั่งอันดามันได้ในอนาคต

3. เชื่อมโครงข่ายการพัฒนา กับอ่าวมะละเกาะในเขตเมืองทวาย แคว้นตะนาวศรีของพม่า อันเป็นแหล่งก๊าซธรรมชาติขนาดใหญ่ เชื่อมโครงข่ายท่าเรือน้ำลึก โครงข่ายคมนาคมทางบกกับพม่า การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันตก เป็นการพัฒนาในลักษณะพื้นที่เป็นช่วง โดยมีพื้นที่ 3 โซน ได้แก่ พื้นที่ตอนบน พื้นที่ตอนกลาง พื้นที่ตอนล่าง และได้แบ่งรูปแบบและระยะของการพัฒนาออกเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ในช่วง พ.ศ. 2540 - 2544 เร่งพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีอยู่ที่ อำเภอบางสะพาน และพัฒนาพลังงานไฟฟ้าที่ราชบุรี รวมทั้งเตรียมการเพื่อการพัฒนาเฉพาะพื้นที่เชื่อมโยงภายในพื้นที่ และการเชื่อมต่อกับภาคอื่น การเชื่อมโยงระหว่างภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ในพื้นที่ชนบทและชุมชนเมืองตลอดจนส่งเสริมการลงทุนของภาครัฐและเอกชน โดยมีอัตราการเจริญเติบโตในการพัฒนา ดังนี้ ภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 14 ภาคเกษตรกรรมร้อยละ 20 การบริการร้อยละ 8

ระยะที่ 2 ในช่วงปี พ.ศ. 2545 - 2549 เร่งพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีอยู่ที่อำเภอบางสะพาน และพัฒนาพลังงานไฟฟ้าที่ราชบุรี รวมทั้งเตรียมการเพื่อการพัฒนาในระยะที่ 3 เป็นการระยะที่ 3 เป็นการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ได้รับการส่งเสริมทั้ง 3 โซนพร้อมกับการขยายการพัฒนาไปรอบ ๆ ศูนย์กลางการพัฒนา มีอัตราของการเจริญเติบโต ในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ภาคอุตสาหกรรม ร้อยละ 10 ภาคเกษตรกรรมร้อยละ 2.5 การบริการร้อยละ 10

ระยะที่ 3 ในช่วงปี พ.ศ. 2550 - 2554 พัฒนาเครือข่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ตอนบน และตอนล่าง เพื่อเชื่อมโยงทั้งภายในภาคและระหว่างภาคให้สอดคล้องกับการกระจายอำนาจและ ข้อตกลงของเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) ตลอดจนองค์การค้าโลก (WTO) อัตราการเจริญเติบโต ในการพัฒนาด้าน ต่าง ๆ มีดังนี้ ภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 8.5 ภาคเกษตรกรรมร้อยละ 3 การบริการ ร้อยละ 10

ในสมัยนายปริญญา นาคฉัตริย์ รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งดำรงตำแหน่งประธาน คณะกรรมการผังเมือง ได้มีมติเห็นชอบในแนวทางการปรับพื้นที่อำเภอบางสะพาน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายของโครงการเวสต์เทิร์น ซีบอร์ด ให้เป็นเมืองอุตสาหกรรม ไฮเทคของประเทศไทย โดยแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างอุตสาหกรรม เขตที่อยู่อาศัย เขตอาคาร พาณิชยกรรม และเขตอนุรักษ์อย่างชัดเจน เหตุผลในการเลือกอำเภอบางสะพานเพราะเป็นพื้นที่ที่ได้รับ การพัฒนาไปแล้วส่วนหนึ่งจากภาคเอกชน โดยบริษัทในเครือสหวิริยาซึ่งเป็นโรงงานผลิตเหล็ก แบบครบวงจรและก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกรองรับไว้พร้อมแล้ว หากจัดตั้งเมืองอุตสาหกรรมไฮเทคจะ ไม่ต้องใช้เวลาเตรียมการนานนัก

ทั้งนี้ประกอบกับในช่วงปี พ.ศ. 2535 สมัยรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน ในวันที่ 12 กันยายน 2535 ได้มีมติเห็นชอบในข้อเสนอของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (สพข.) ในแนวทางการดำเนินงานในอนาคตของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ซึ่งได้กำหนด นโยบายในการก่อกำเนิดภาครัฐและระดมเงินจากภาคเอกชนมาใช้ในกิจการไฟฟ้า¹ ซึ่งเปิดโอกาสให้ เอกชนเข้ามาลงทุนในการผลิตไฟฟ้าในรูปของผู้ผลิตไฟฟ้าอิสระ (independent power producer) และโครงการผู้ผลิตไฟฟ้ารายเล็ก (small power producer) ซึ่งจะขายกระแสไฟฟ้าให้แก่การไฟฟ้า ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรูดเป็นนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมให้เอกชนเข้ามา มีบทบาทมากขึ้นในกิจการไฟฟ้าของประเทศแทนภาครัฐ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในการพัฒนาเมืองหลักเมืองรองและการสร้างแหล่งอุตสาหกรรมใหม่ ของประเทศในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตะวันตก โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินจึงเกิดขึ้นใน สมัยรัฐบาลชวน 1 ซึ่งมีมติเห็นชอบในหลักการให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) และสำนักคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (สพข.) กำหนดแนวทางการซื้อพลังงานไฟฟ้า

¹ “ลำดับเหตุการณ์หินกรูด-บ่อนอก,” ผู้จัดการรายวัน (1 เมษายน 2545): 15.

จากผู้ผลิตพลังงานไฟฟ้าอิสระ โดยอนุญาตให้บริษัทเอกชนสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าให้แก่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2537 และกำหนดแนวทางการซื้อไว้ 2 ประเภท คือโครงการผู้ผลิตไฟฟ้าอิสระหรือ IPP (independent power producer) และโครงการผู้ผลิตไฟฟ้ารายเล็ก หรือ SPP (small power producer) ต่อมาในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2539 คณะกรรมการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยอนุมัติให้ซื้อไฟฟ้าจากโครงการ IPP ทั้ง 7 โครงการรวมทั้งโรงไฟฟ้าหินกรูด จากนั้นการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจึงนำร่างซื้อขายไฟฟ้ากับ Union Power ส่งสำนักงานอัยการสูงสุดเพื่อพิจารณา และในวันที่ 30 มิถุนายน 2540 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ลงนามสัญญาซื้อขายไฟฟ้ากับโรงไฟฟ้าหินกรูด

โครงการโรงไฟฟ้าหินกรูดเป็นโครงการผู้ผลิตไฟฟ้าอิสระ มีสถานที่ตั้งโครงการที่หมู่ 9 ตำบลธงชัย อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขนาดพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 300 ไร่ ขนาดพื้นที่ฝั่งกลบขี้เถ้าประมาณ 900 ไร่ โดยมีผู้ดำเนินการคือบริษัทยูเนียนเพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด ซึ่งมีผู้ถือหุ้นคือบริษัทยูเนียนเอ็นเนอร์ยี จำกัด(ประเทศไทย)ร้อยละ 10 บริษัทโคเมนคอร์ตปอเรชั่น(ประเทศญี่ปุ่น)ร้อยละ 34 บริษัทฟอร์ตคัมเพาเวอร์ (ไอวีโอ) (ประเทศฟินแลนด์)ร้อยละ 28 บริษัทเซป้า (ประเทศสหรัฐอเมริกา)ร้อยละ 28² โครงการโรงไฟฟ้าหินกรูดมีกำลังการผลิต 1,400 เมกะวัตต์ เงินลงทุน 45,000 ล้านบาท เงินลงทุนตั้งแต่ 2537-2543 ประมาณ 70 ล้านเหรียญสหรัฐ เงินลงทุนด้านอุปกรณ์ลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม 222.48 ล้านเหรียญสหรัฐ(ร้อยละ 18.54 ของเงินลงทุน) โดยใช้แหล่งเงินกู้จาก JBIC และธนาคารพาณิชย์ทั้งไทยและต่างประเทศ 11 แห่ง เงื่อนไขของสัญญาคือ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยต้องรับซื้อไฟฟ้าจากโครงการเป็นเวลา 25 ปี แบ่งเป็น 2 เฟสๆละ 700 เมกะวัตต์ เฟสแรกกำหนดจ่ายไฟฟ้าเข้าระบบในเดือนเมษายนของปี 2550 และเฟสที่ 2 ในเดือนตุลาคมของปี 2550 ใช้เวลาในการก่อสร้าง 4 ปี ใช้เชื้อเพลิงถ่านหิน ซับบิทูมินัสนำเข้า 3,750,000 ตันต่อปีจากออสเตรเลียร้อยละ 80 อินโดนีเซียและแอฟริกาใต้ร้อยละ 20 ขนถ่ายโดยการสร้างสะพานขนถ่ายขึ้นจากชายฝั่งสู่ทะเลยาว 3.5 กิโลเมตร โดยมีผู้รับเหมาเบ็ดเสร็จคือ บริษัทร่วมค้าระหว่าง Toshiba Corporation, Toshiba Plant Kensetsu (ประเทศไทย) และBabcock & Wilcox International³ ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ทำสัญญารับซื้อกระแสไฟฟ้าจากบริษัทยูเนียน เพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2540

² บริษัทยูเนียนเพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด, Presentation โครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อน “หินกรูด” อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 5.

³ บริษัทยูเนียน เพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์, รายงานสรุปโครงการโรงไฟฟ้าหินกรูด พฤษภาคม 2544, (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1.

สภาพสังคมโดยทั่วไปของบ้านกรุด

สภาพสังคมในการรวมกลุ่มของชุมชนบ้านกรุดก่อนการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าจะมีลักษณะของการรวมกลุ่มที่เป็นกลุ่มเฉพาะอาชีพ เช่น กลุ่มชาวประมง กลุ่มเกษตรกร ชาวสวน เป็นต้น ซึ่งภายในกลุ่มจะมีความสัมพันธ์แบบหลวม ๆ และจะไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่ม การรวมกลุ่มต่าง ๆ ก็ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการต่อรองใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้ชาวบ้านกรุดก็มีการรวมกลุ่มกันในเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

สภาพโดยทั่วไปทางด้านสถานะและอาชีพจะมีความแตกต่างและหลากหลายมาก โดยมีตั้งแต่ในระดับของชาวบ้านที่ขายแรงงาน รับจ้าง ชาวประมง อาชีพต่อเนื่องจากการประมง เกษตรกร ทำนา ทำสวนมะพร้าว ค้าขาย รับราชการ และกลุ่มคนที่ร่ำรวย เช่น กลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง กลุ่มนายทุนธุรกิจบ้านพักตากอากาศ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านที่มีฐานะยากจนที่สุดก็สามารถมีงานทำและดำรงชีวิตอยู่ได้และไม่ลำบากเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งจากลักษณะอาชีพที่หลากหลายทำให้ฐานะของชาวบ้านมีหลายระดับ และมีการแบ่งชนชั้นค่อนข้างสูง ซึ่งลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อการเคลื่อนไหวค่อนข้างมาก “สถานะของคนที่อยู่เมืองมีความเจริญ จะค่อนข้างเห็นแก่ตัวสูงเมื่อเทียบกับคนยากจน คนยากจนจะรู้สึกว่าตัวเองไม่สามารถจะเสียอาชีพหรือเสียวิถีชีวิต เพราะมันซื้อไม่ได้ ในขณะที่คนร่ำรวย เขาเสียก็เสียไปสิ ไม่ได้เดือดร้อนอะไร มีเงิน คนพวกนี้เขาจะคิดอีกอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นระดับของความคิดจะต่างกันในเรื่องของคนรวยคนจน”⁴

ความแตกต่างของชาวบ้านทางด้านสถานะที่มีค่อนข้างสูงส่งผลต่อการรวมตัวในการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน เพราะในการรวมตัวคนรวยจะเข้าร่วมน้อยหรือไม่ยอมสละเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการมีคนรวยจำนวนมากการรวมตัวจะเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก แต่ถ้าเป็นคนชั้นกลางกับคนจนจะมีโอกาสในการรวมตัวมากกว่า อย่างไรก็ตามถึงแม้คนรวยในบ้านกรุดจะเข้าร่วมกิจกรรมน้อยแต่ก็ไม่ได้ขัดขวางการเคลื่อนไหว โดยมีการให้ความช่วยเหลือ เช่น เรื่องการบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหวแต่ก็มีในปริมาณที่น้อย นอกจากนี้ก็จะเลือกกิจกรรมในการเข้าร่วมซึ่งถ้าเป็นกิจกรรมในพื้นที่ที่เป็นกิจกรรมใหญ่และเป็นกิจกรรมทางด้านบวกจะเข้าร่วมบ้าง แต่ถ้าเป็นกิจกรรมค่อนข้างลบหรือกิจกรรมที่มีลักษณะรุนแรงก็จะถอยออก ซึ่งในการรวมตัวของกลุ่มเคลื่อนไหวของชาวบ้านในการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าจะไม่ได้คำนึงถึงกิจกรรมบวกหรือลบ ดังนั้นจึงทำให้มีลักษณะคนกลุ่มหนึ่งออกมาเคลื่อนไหว แล้วคนกลุ่มหนึ่งไม่เคลื่อนไหว

⁴ สัมภาษณ์จินตนา แก้วขาว, แกนนำการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรุด, 20 สิงหาคม 2546.

⁵ สัมภาษณ์ณิณี เพชรแก้ว, ชาวบ้านคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรุด, 21 สิงหาคม 2546.

ซึ่งทำให้ฐานของประชาชนส่วนใหญ่ในขบวนการเคลื่อนไหวมีแต่กลุ่มคนที่มีฐานะยากจนเพราะส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของความมั่นคงในชีวิต

อย่างไรก็ตามความหลากหลายทางด้านอาชีพส่งผลบวกทางด้านในการเป็นปัจจัยของทุนในการเคลื่อนไหว เพราะในการเคลื่อนไหวมีต้นทุนที่ชาวบ้านต้องรับภาระหลายด้าน ซึ่งความแตกต่างทางด้านอาชีพทำให้ต้นทุนทางด้านการจัดการอาหารในการเคลื่อนไหวลดลง เพราะกลุ่มที่ทำนาก็นำข้าวมาเป็นเสบียง กลุ่มที่ทำอาชีพประมงก็นำอาหารทะเลมาเป็นอาหาร เป็นต้น

นอกจากนี้บ้านกรูดยังมีลักษณะของชุมชนเมืองซึ่งก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มเป็นไปได้ง่ายขึ้น

สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่บ้านกรูดเป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัยและมีความมั่นคงในชีวิต เป็นพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์จากการส่งเสริมของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ดังนั้นจึงทำให้น้ำหนักในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านมีมากขึ้นเพราะการสร้างโรงไฟฟ้าจะทำให้มีต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

การปกครองในเขตพื้นที่ตำบลธงชัยมีการปกครองสองส่วน ในจำนวน 11 หมู่บ้าน ส่วนแรกคือ เขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลธงชัย ประกอบด้วย หมู่ 1 หมู่ 7 หมู่ 8 หมู่ 9 หมู่ 10 หมู่ 11 และพื้นที่บางส่วนของหมู่ 4 หมู่ 5 หมู่ 6 ส่วนที่สองมีการปกครองเทศบาลตำบลบ้านกรูด ประกอบด้วย หมู่ 2 หมู่ 3 และบางส่วนของหมู่ 4 หมู่ 5 หมู่ 6 ซึ่งยกฐานะจากสุขาภิบาลบ้านกรูดเป็นเทศบาลตำบลบ้านกรูด เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ในเขตการปกครองของเทศบาลชาวบ้านมีการรวมกลุ่มในการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าอย่างเหนียวแน่นเพราะมีแกนนำอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลและนอกจากนี้สมาชิกเทศบาลก็เป็นตัวแทนของกลุ่มคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าสำหรับในเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ธงชัยพลังของชาวบ้านจะน้อยกว่าในเขตเทศบาล เพราะผู้นำตามธรรมชาติ เช่น ผู้ใหญ่ กำนัน หรือสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นกลุ่มสนับสนุนการสร้างโรงไฟฟ้า จึงทำให้ชาวบ้านไม่กล้าที่จะเห็นแย้งกับผู้นำหรือออกมาเคลื่อนไหวคัดค้าน

3.2 การจัดองค์กรในการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน

การตัดสินใจของรัฐในการดำเนินโครงการสร้างโรงไฟฟ้าชาวบ้านไม่มีส่วนในการรับรู้ การรับรู้เริ่มขึ้นในลักษณะปัจเจกชนเมื่อชาวบ้านจากบ่อนอกมีการปิดถนนคัดค้านการก่อสร้างโรง

ไฟฟ้าบ่อนอก ซึ่งบ่อนอกเป็นพื้นที่อยู่ห่างจากบ้านกรูดประมาณ 100 กิโลเมตรซึ่งอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เช่นเดียวกัน จึงทำให้เกิดการรับรู้ข้อมูลและสนใจในข่าวสารเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวแต่ก็ยังไม่มีความคิดที่จะไปช่วยชาวบ้านบ่อนอกในการคัดค้าน และยังไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบจากโครงการโรงไฟฟ้าอย่างจริงจัง จนกระทั่งในปี 2540 เริ่มมีการกว้านซื้อที่ดินซึ่งก็ยังไม่มีความชัดเจนว่าซื้อที่ดินไปใช้เพื่ออะไร โดยมีกระแสข่าวเพียงว่าซื้อที่ดินเพื่อไปทำสนามกอล์ฟ หรือซื้อที่ดินเพื่อทำท่าเรือที่จะนำสินค้าไปสหเวียฯ จึงทำให้ยังไม่มีการคัดค้านจากชาวบ้าน⁶

เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2540 องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) รัชชัย แจ้งให้ทราบว่ามิมติอนุมัติการสร้างโรงไฟฟ้าจึงทำให้ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่ม ศึกษาหาข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ พุดคุยแลกเปลี่ยน เริ่มแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับโรงไฟฟ้า และมีความหวั่นวิตกเรื่องผลกระทบเนื่องจากมีกรณีที่เกิดขึ้นจริงกับชาวบ้านที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ที่ได้รับสารพิษจากโรงไฟฟ้าอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงภาวะวิกฤตที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนของตนหลังจากที่มีการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ซึ่งนำไปสู่การรวมตัวเป็นกลุ่มคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้า

กิจกรรมแรกที่เกิดขึ้นโดยการร่วมกันระดมมวลชนด้วยการหาสมาชิกในการคัดค้าน โดยการร่วมเซ็นชื่อเพื่อแสดงเจตจำนงในการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้า โดยมีชาวบ้านร่วมเซ็นชื่อประมาณ 5-6 พันคน ซึ่งเป็นชาวบ้านที่รู้เกี่ยวกับปัญหาจริงและบางส่วนก็ยังไม่รู้ถึงปัญหามากนัก นอกจากนี้มีการปราศรัย การให้กำลังใจ การยื่นหนังสือเพื่อคัดค้านมติขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยแกนนำชุดแรกมี 3 คน คือ นายสุรัชย์ ชันดีอยู่ นายสันติ ชันดีอยู่ นายธานี นุตรลบ โดยมีนายจิรวุฒิ แจงสกุล เป็นลูกทีมซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแกนนำในชุดต่อมา เริ่มมีการประชุมโดยมีเป้าหมายเดียวกันคือการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้า ต่อมาเมื่อแกนนำทั้งสามคนได้ลาออกรวมทั้งผลจากประสบการณ์ในการเคลื่อนไหว เช่น การยื่นหนังสือจำนวนหลายฉบับบางหน่วยงานชาวบ้านยื่นหนังสือมากกว่า 5-6 ครั้ง เป็นต้น ซึ่งไม่ได้รับการแก้ไขหรือได้รับความสนใจจากรัฐ จึงทำให้เกิดการทบทวนบทบาทเรียนและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวทางในการต่อสู้รูปแบบการต่อสู้ซึ่งพัฒนาจากการเคลื่อนไหวต่างๆ โดยเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้จากแนวหนึ่งไปสู่อีกแนวหนึ่งโดยมีความรุนแรงเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ยังคงเป้าหมายเดิมคือการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้า โดยเริ่มจากการเกาะติดสถานการณ์โรงไฟฟ้าจากที่เมื่อก่อนไม่เคยเข้าร่วมฟังการชี้แจงของโรงไฟฟ้า โดยการเข้าประชุมทุกเวทีที่โรงไฟฟ้าจัดขึ้นเพื่อหักล้าง โต้แย้ง และตรวจสอบข้อเท็จจริง เช่น

⁶ สัมภาษณ์จินตนา แก้วขาว, แกนนำการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรูด, 20 สิงหาคม 2546.

โรงไฟฟ้ามีการชี้แจงว่าการสร้างสะพานไม่มีผลกระทบ แต่ชาวบ้านยืนยันว่ามีผลกระทบจากตะกอนที่เกิดจากการก่อสร้างโดยพยายามหาเหตุผลมารับ ซึ่งทำให้เวทีเจรจาระหว่างประชาชนกับโรงไฟฟ้าล้มเหลว

นอกจากนี้รูปแบบการตัดสินใจของกลุ่มภายใต้สถานการณ์ที่ตึงเครียด รูปแบบของการตัดสินใจจะมาโดยตรงจากคนเพียงคนเดียวจากแกนนำในขณะนั้นคือนางจินตนา แก้วขาว ทั้งนี้เพื่อความเด็ดขาด ชัดเจน และรวดเร็วในกิจกรรมการเคลื่อนไหว สำหรับหน้าที่หรือกิจกรรม อื่น ๆ ก็มีการแบ่งหน้าที่ในการทำงาน เช่น การหาข้อมูล การระดมมวลชน เป็นต้น

ต่อมาจากการปรึกษาหารือได้มีการจัดตั้งกลุ่มภายใต้ชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด” ขึ้นในปี พ.ศ. 2541 โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการติดต่อประสานงาน เป็นการตั้งเฉพาะกิจต่อกรณี ไม่มีการจดทะเบียน การจัดองค์กรเป็นการจัดที่ไม่สมบูรณ์แบบ เพราะชาวบ้านไม่ยอมรับภาระหนัก ความคิดส่วนใหญ่ยังคงมาจากผู้นำโดยตรงจากนางจินตนา แก้วขาว ทั้งนี้เพื่อความเด็ดขาด และชัดเจน แต่อยู่ภายใต้การประชุมร่วม และการแบ่งงานกันทำของชาวบ้านทุกคน

ภายหลังปี พ.ศ. 2544 เมื่อสถานการณ์เริ่มคลี่คลายลง จึงได้จัดรูปแบบการทำงานของกลุ่มใหม่ในรูปแบบของคณะทำงาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการถกเถียงโต้แย้งมากขึ้น ทำให้การทำงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพมีความเข้มแข็ง และป้องกันการกลายเป็นเป้าในการโจมตีจากโรงไฟฟ้าต่อผู้นำเพียงคนเดียวซึ่งทำให้กลุ่มล้มทั้งระบบ และเพื่อป้องกันการปะทะตรง ๆ อย่างไม่รู้ตัวตามการตั้งคณะทำงานครั้งนี้ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ

หลังจากนั้นก็ยังมีปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการจัดตั้งคณะทำงานขึ้นมาอีกครั้ง คือ 1. ปัญหาภายในเกิดขึ้นมาก ความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกัน การทะเลาะกันเอง 2. จากการปรึกษากับองค์กรพัฒนาเอกชน 3. เกิดจากการพัฒนาการของการเรียนรู้คือเมื่อการตัดสินใจจากคนเพียงหนึ่งคนก็จะเกิดการไม่รอบคอบ แต่ถ้าทำเป็นทีมจะมีความรอบคอบมากกว่า และมีกันชนโดยไม่ถูกพุ่งเป้าต่อใครคนใดคนหนึ่ง 4. เกิดจากการเรียนรู้ระหว่างการทำงานร่วมกันระหว่างบ้านกรูดกับบ่อนอกที่มีการให้สิทธิในการประชุมร่วมกัน ซึ่งเมื่อถึงตอนสรุปงานแล้วมักจะได้ผล ดังนั้นคณะทำงานจึงได้รับการยอมรับ จึงทำให้รูปแบบการทำงานของขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นรูปแบบของคณะทำงานซึ่งเป็นรูปแบบที่สร้างการมีส่วนร่วมและสร้างแกนนำในการทำงานเพิ่มมากขึ้นและขยายวงกว้างออกไปให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดรวมทั้งการเกิดประสิทธิภาพในการทำงานของกลุ่มมากยิ่งขึ้น

3.2.1 โครงสร้างของกลุ่ม

ในปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดมีความเป็นองค์กรมากขึ้น ทำงานเป็นระบบ และมีโครงสร้างการแบ่งบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มที่ชัดเจนมากขึ้น คณะทำงานทำงานโดยไม่ขึ้นต่อใครคนใดคนหนึ่ง มีการตั้งตัวแทนของแต่ละสายงานเป็นหัวหน้าสายการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงและการระดมมวลชนซึ่งมีทั้งหมด 7 สาย โดยตัวแทนมาจากการเลือกตั้ง โดยมีสายงานคือ 1. มรสวบและหนองโปรง 2. หนองจันทร์และยางเขา 3. ปากคลอง 4. ตลาด 5. กลางอ่าว 6. ดอนสูงและหนองตาเมือง 7. ในสวนและทางสาย โดยกฎและหน้าที่ของคณะทำงานมี 7 ข้อ คือ 1. แก้ไขปัญหาขัดแย้ง และทำความเข้าใจในกรณีขัดแย้ง 2. ทำการชี้แจงสถานการณ์เรื่องโรงไฟฟ้าและเรื่องอื่น ๆ 3. รับฟังปัญหาต่าง ๆ จากสมาชิก 4. จัดวาระการประชุมวันจันทร์ 5. จัดระบบการเคลื่อนไหว เช่นการแบ่งงาน วางรูปแบบ ฯลฯ 6. ตรวจสอบทุจริต 7. สรุปเรื่องการเงินและชี้แจงเป็นระยะ เช่น 1 เดือนต่อหนึ่งครั้งหรือ 2 เดือนต่อหนึ่งครั้ง

การทำงานใช้เสียงส่วนใหญ่ในการตัดสินใจ ใช้การระดมความคิดเห็น มีการอภิปรายและแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน และให้ลงคะแนนเพื่อตัดสินใจในสิ่งที่เป็นไปได้ที่สุด โดยเป้าหมายของกลุ่มคือการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้า แต่เมื่อสถานการณ์ของโรงไฟฟ้ามีการคลี่คลายลง ความเป็นกลุ่มก็ยังคงอยู่แต่เป้าหมายถูกปรับโดยการพิจารณาจากปัญหาอื่นที่เข้ามา โดยดูจากความเดือดร้อนและความไม่เป็นธรรมเป็นเป้าหมายหลัก เช่น เรื่องพืชผลการเกษตร สิ่งแวดล้อม เรื่องราคามะพร้าว เป็นต้น อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มเป็นชุมชนที่เข้มแข็งของชาวบ้านก็ไม่ได้รับการร่วมมือจากรัฐแต่อย่างใด ถึงแม้ว่ารัฐมีนโยบายสร้างชุมชนเข้มแข็งก็ตาม โดยรัฐไม่ยอมรับการรวมกลุ่มในรูปแบบของประชาชน และทำให้ประชาชนไม่ศรัทธาในรัฐ “รัฐเป็นศัตรูความเข้มแข็งตัวหนึ่งในการรวมกลุ่มของชาวบ้าน”⁷

นอกจากนี้มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเคลื่อนไหวขึ้นในปี พ.ศ. 2542 ชื่อ “กลุ่มวัยรุ่นบ้านกรูด” แต่ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็น “แนวร่วมเยาวชนบ้านกรูด” แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ซึ่งกลุ่มเยาวชนเป็นการจัดตั้งจากกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด ทั้งนี้เพื่อสร้างอีกกลุ่มหนึ่งขึ้นมาเพื่อพลังในการต่อรอง ปัจจุบันยังคงมีกลุ่มเยาวชนแต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการร่วมประชุมมากนัก ดังนั้นกลุ่มเยาวชนจึงคาดหวังได้น้อยกว่ากลุ่มผู้ใหญ่

⁷ สัมภาษณ์จินตนา แก้วขาว, แกนนำการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรูด, 18 สิงหาคม 2546.

จากบทเรียนการเคลื่อนไหวการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งสามารถมีพลังในการผลักดันเรื่องความไม่ชอบธรรมในสังคมได้ ดังนั้นถึงแม้สถานการณ์จะถดถอยลง มวลชนในการทำงานลดลง แต่การทำงานของชาวบ้านยังคงมีต่อไป โดยแกนนำของคณะทำงานโดยประสานงานจากส่วนต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่ชอบธรรมเรื่องอื่นๆ ที่เกิดขึ้นต่อไป

3.2.2 กระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่ม

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดได้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของสมาชิกเพื่อยกระดับความรู้ความเข้าใจ ขยายมุมมองในระดับกว้าง การเข้าถึงข้อมูล รวมถึงการสร้างความร่วมมือ ดังนั้นจึงมีกิจกรรมที่จัดขึ้นในหลายรูปแบบทั้งกิจกรรมภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม สำหรับกิจกรรมภายในกลุ่มที่ชาวบ้านจัดขึ้นก็เพื่อให้การทำงานของกลุ่มมีการขับเคลื่อนไปข้างหน้า และเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่ม เช่น การประชุมคณะทำงานในทุกวันจันทร์ ซึ่งมีขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าจนกระทั่งปัจจุบัน การประชุมวงย่อยโดยการตั้งประเด็นแล้วปรึกษาหารือ เช่น เรื่องสำรวจตระเวนชายแดนจะกระโดดร่มลงพื้นที่สาธารณะที่โรงไฟฟ้า ซึ่งชาวบ้านจะยอมหรือไม่ เพราะเป็นการกระทำที่ทำให้เกิดการปรับพื้นที่สาธารณะทำให้พื้นที่ทางสาธารณะหายไป ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเรียกร้องในเรื่องของที่ดินสาธารณะได้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เช่น งานลอยกระทง ซึ่งมีการจัดเวทีทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรื่องโรงไฟฟ้าในพื้นที่ต่าง ๆ

กิจกรรมภายในกลุ่มกับกิจกรรมภายนอกบางครั้งมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างไม่ออก เช่น การจัดเวทีประชุม ซึ่งได้สื่อถึงภายนอกด้วยว่ามีการประชุมเรื่องอะไร การจัดเวทีสาธารณะโดยเชิญนักวิชาการมาให้ข้อมูลสร้างองค์ความรู้ เชิญนักดนตรีเพื่อให้เกิดความผ่อนคลาย ซึ่งเป็นการทำให้เกิดประโยชน์ทางสาธารณะเป็นการให้ข้อมูลข่าวสาร เปิดประเด็นผ่านสื่อมวลชนเพื่อสื่อออกสู่สังคมในวงกว้าง การให้ความผ่อนคลาย ให้แง่คิด ให้ความสมควรสมานสามัคคี เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม และเกิดพัฒนาการต่าง ๆ อันเป็นการสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม

กิจกรรมภายในที่ไม่เกี่ยวกับโรงไฟฟ้า เช่น การช่วยกันคานา สร้างบ้าน การเทพื้น ซึ่งเป็นการระดมกันไปช่วยทำงานเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันเพราะการเคลื่อนไหวกัดค้านที่ยาวนานทำให้ชาวบ้านไม่มีเวลาในการทำมาหากิน ไม่มีรายได้เข้ามาจนเดือดร้อนครัวและหนุนเสริมในการเคลื่อนไหว ดังนั้นการร่วมกันลงแรงช่วยเหลือทำให้งานเสร็จเร็วขึ้น ทำให้ต้นทุนต่ำ และมีเวลาเพียงพอในการเข้าร่วมกิจกรรมในการเคลื่อนไหว นอกจากนี้ภายใต้กิจกรรมดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มยังเชื่อว่าการร่วมคุยแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งทำให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น เช่น กรณีคณะทำงานจะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยน ในระยะเวลา 7 วัน จะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนถึง 5 วัน ในขณะที่วงประชุมใหญ่ที่มีระดับ 50 คนขึ้นไปจะมีพูดคุยแลกเปลี่ยนทุกอาทิตย์ ซึ่งรวมระยะเวลาทั้งหมดจนถึงปัจจุบันรวมเป็นเวลากว่า 6 ปี การพูดคุยกันบ่อยๆ ครั้งจะยังเป็นการปรับระดับและให้สมาชิกกลุ่มมีความเท่าทันกันมากขึ้น เพราะฉะนั้นกิจกรรมเหล่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เกิดการรวมตัวกันได้ต่อเนื่อง เอื้อให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและมีพลังต่อรองมากขึ้น และยังทำให้จินตภาพในการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มมีความชัดเจน

3.3 ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว

เมื่อปรากฏข้อมูลชัดเจนว่ารัฐบาลผลักดันโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนถ่านหินบริเวณชุมชนบ้านกรูดขึ้นอย่างแน่นอนแล้ว ชาวบ้านในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวก็เริ่มมีการเคลื่อนไหวโดยเริ่มต้นจากความสนใจใคร่รู้ในเชิงส่วนตัวหรือเป็นเรื่องของปัจเจกมากกว่ากลุ่ม แต่ด้วยสถานการณ์ปัญหาที่ความขัดแย้งเริ่มเข้มข้นและมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้นทำให้ชาวบ้านเริ่มจัดตั้งเป็นกลุ่ม และเครือข่ายมีความเป็นองค์กรหรือขบวนการมากขึ้นเป็นลำดับ เริ่มมีการกำหนดยุทธศาสตร์และจัดทำแผนรณรงค์เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง

สำหรับแนวทางการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด ได้แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ 1. เน้นการสร้างอำนาจต่อรอง และ 2. เน้นการประสานงานกับภาครัฐ ซึ่งทางกลุ่มสรุปบทเรียนจากการเข้าร่วมต่อสู้กับองค์กรพันธมิตรหลากหลายอื่นๆ พบว่าไม่อาจเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งได้ หากแต่ให้ความสำคัญกับการจัดวางน้ำหนักตามการประเมินสถานการณ์ในแต่ละช่วงว่า ช่วงไหนจะกดดันต่อรอง ช่วงไหนจะประสานงานเพื่อเปิดการเจรจา จึงสามารถกล่าวได้ว่ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดเลือกใช้วิธีการทั้ง 2 แนวทางควบคู่กันไป

3.3.1 แนวทางหลักของการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์บ้านกรูดได้เลือกใช้ยุทธวิธีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังต่อรอง

แนวทางหลักของการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์บ้านกรูดได้เลือกใช้ยุทธวิธี การรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังต่อรอง เพราะตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบาย ที่ต้องกระทบกับกฎจารีต อำนาจและผลประโยชน์ที่ข้าราชการและนักการเมืองเคยยึดกุม ต่างจากการแก้ไขปัญหา

เฉพาะกรณี ที่อาจใช้วิธีการวิงวอนร้องขอเป็นกรณีพิเศษ การเปลี่ยนแปลงระดับนี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง เพื่อให้สังคมสนใจ เข้าใจและสนับสนุนการเคลื่อนไหว เพื่อกดดันรัฐในที่สุด

ตัวอย่างรูปธรรมของแนวทางนี้ ดังจะเห็นได้จากการชุมนุมกดดันหน่วยงานภาครัฐตั้งแต่ในระดับท้องถิ่น สำนักงาน อบต. หน้าที่ว่าการอำเภอ ศาลากลางจังหวัด กระทั่งการชุมนุมกดดันหน้าทำเนียบรัฐบาล นอกจากนี้ในสถานการณ์ที่ดูเหมือนการเจรจาไม่มีความคืบหน้าชาวบ้านได้ตัดสินใจชุมนุมปิดถนน โดยเฉพาะเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2541 จนเป็นเหตุให้มีการเผชิญหน้ากับทางเจ้าหน้าที่ตำรวจและมีผู้ได้รับบาดเจ็บเกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายภายหลังสถานการณ์ครั้งนั้นทำให้ประเด็นปัญหาเรื่องโครงการ โรงไฟฟ้าได้รับความสนใจและกระแสวิพากษ์วิจารณ์ตรวจสอบจากสื่อมวลชนและสังคมอย่างกว้างขวาง เป็นผลให้ประเด็นของชาวบ้านและบทบาทของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดสังคมเริ่มให้ความสนใจและเฝ้าติดตามเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

3.3.2 แนวทางการประสานงานเพื่อเจรจากับภาครัฐ

แนวทางการประสานงานเพื่อเจรจากับภาครัฐกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดจะจัดไว้เป็นแนวทางลำดับรอง เพราะทางกลุ่มเชื่อว่าปัจจัยชี้ขาดในการเคลื่อนไหวอยู่ที่อำนาจต่อรองของภาคประชาชน ดังจะเห็นได้ชัดเจนจาก การยื่นหนังสือกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องพบว่าไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับการตอบสนองที่ล่าช้ามาก ชำร่วยภาครัฐยังได้แสดงท่าทีสนับสนุนให้มีการดำเนินโครงการดังกล่าวต่อไปอีกด้วย

แม้ว่าในบางหน่วยงานภาครัฐจะมีท่าทีที่ดีรับปากกับชาวบ้านว่าจะดำเนินการให้ตามข้อเรียกร้องของชาวบ้าน แต่สุดท้ายเรื่องก็เงียบหายไป ดังนั้นการชุมนุมในหลายๆ ครั้งของชาวบ้าน นอกเหนือจากการกดดันภาครัฐเพื่อให้ตัดสินใจแก้ปัญหาแล้ว ยังเป็นการทวงถามความคืบหน้าที่บ้านชาวบ้านได้ยื่นเรื่องไว้ด้วย แนวทางการรวมกลุ่มชุมนุมเพื่อสร้างอำนาจต่อรองยังส่งผลต่อการพัฒนาจิตสำนึก ความเข้าใจ การก่อรูปขบวนการ และความสัมพันธ์เชิงลึกในหมู่ชาวบ้านสมาชิกของกลุ่มด้วย

3.4 เป้าหมายในการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน

เป้าหมายแรกเริ่มในการเคลื่อนไหวคือการสะท้อนความเห็นและความต้องการชาวบ้านต่อโครงการโรงไฟฟ้าให้กว้างขวางที่สุด ในฐานะที่เป็นประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐบาล โดยพยายามใช้ช่องทางต่าง ๆ ในการผลักดันความคิดเห็น และแสดงออกถึงความต้องการของตน แต่เมื่อสถานการณ์เริ่มเข้มข้นชัดเจนขึ้น เป้าหมายของชาวบ้านก็ถูกยกระดับตามไปด้วย โดยการแสดงจุดยืนในนามกลุ่มคัดค้านโครงการ ซึ่งชาวบ้านได้มีการประมวลปัญหาและผลกระทบจากโครงการที่จะเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตามความตื่นตัวทางการเมืองของชาวบ้านไม่ได้มีแต่เพียงเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าคือคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าเท่านั้น แต่มีการวางเป้าหมายพัฒนาศักยภาพของกลุ่มในการปกป้องผลประโยชน์และต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมในด้านอื่น ๆ โดยขณะทำงานเป็นตัวประสานการมีส่วนร่วมจากส่วนต่าง ๆ ซึ่งพลังของกลุ่มมีความสามารถในการผลักดันความต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมได้ในระดับที่สมาชิกกลุ่มพึงพอใจ

เป้าหมายความต้องการในการมีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่างชาวบ้านกับรัฐมีความแตกต่างกัน ซึ่งชาวบ้านต้องการการมีส่วนร่วมในระดับของการตัดสินใจ ก่อนที่รัฐจะประกาศว่าโครงการจะอยู่ในพื้นที่ รัฐบาลจะต้องศึกษาพื้นที่ ความคิดเห็นของคนในพื้นที่เป็นอย่างไร สภาพพื้นที่ อาชีพเป็นอย่างไร ชาวบ้านจะได้รับผลกระทบหรือไม่ หลักประกันของสภาพความเป็นอยู่ในอนาคตจะเป็นอย่างไร เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านต้องมีสิทธิในการรับรู้ข้อมูลอย่างรอบด้านก่อนที่จะมีการตัดสินใจก่อสร้างโครงการ รวมทั้งภาครัฐจะต้องเปิดเผยข้อมูลของโครงการอย่างรอบด้านเพื่อให้ชาวบ้าน ได้ศึกษาและรับรู้ ซึ่งหากภาครัฐปฏิบัติตามข้อเสนอดังกล่าวจะทำให้มีข้อยุติที่ไม่รุนแรงหรือไม่มีการเผชิญหน้ากันเกิดขึ้น ซึ่งการมีส่วนร่วมไม่ควรเป็นเพียงการแจ้งให้ชาวบ้านรับรู้อะไรจะเกิดขึ้นบ้างอย่างที่รัฐกระทำ แต่ควรเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับก่อนการตัดสินใจและระดับของการตัดสินใจหรือการกำหนดนโยบายสาธารณะ *“การมีส่วนร่วมในความต้องการของประชาชนคือ ต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นร่วมตั้งแต่ราก ไม่ใช่ให้มีส่วนร่วมแค่กะพี้ของลำต้น ต้องร่วมทั้งต้น ตั้งแต่การก่อสร้างตัว ไม่ใช่เป็นต้นแล้วก็ให้จับกะพี้ จับเศษไม้ไปแล้วกัน”*⁸ ดังนั้นจะพบว่ากระบวนการการมีส่วนร่วมดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นจริงตามความต้องการของประชาชน

⁸ สัมภาษณ์จินตนา แก้วขาว, แกนนำการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรูด, 18 สิงหาคม 2546.

นอกจากนี้ลักษณะการมีส่วนร่วมของภาครัฐจะเคยชินกับรูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะที่รัฐเป็นผู้ออกแบบหรือจัดให้และชาวบ้านมีส่วนร่วมโดยการเป็นผู้ปฏิบัติตาม เช่น การออกหนังสือให้ผู้ใหญ่ กำนันมาประชุมเพื่อรับนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งรัฐเชื่อว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น คือเปิดให้ท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นการมีส่วนร่วมแบบไปรับนโยบาย รับฟังคำสั่ง ไม่ใช่รูปแบบของการนำเสนอหรือแลกเปลี่ยนถกแถลง ไม่มีกระบวนการของการตัดสินใจร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกัน จึงทำให้ภาครัฐไม่สามารถเข้าถึงแก่นแท้ของการมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริงอย่างที่ประชาชนต้องการ “การมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนอยู่ในภาวะ เรียกเหมือน แต่ทำไม่เหมือน”⁹

3.5 องค์กรพันธมิตรและเครือข่ายการเคลื่อนไหว

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะการเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับองค์กรรากหญ้ากลุ่มต่างๆ นอกจากนี้บทบาทของพันธมิตรหลายส่วนก็ได้เข้าร่วมสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด การสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มต่างๆ ทำให้เกิดความร่วมมือ การยกระดับองค์ความรู้และสร้างจิตสำนึกทางการเมืองที่สูงขึ้น ไปจากปัญหาของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นผลประโยชน์โดยรวมของชาติ ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสามารถจำแนกบทบาทของกลุ่มพันธมิตรต่าง ๆ ได้ดังนี้

3.5.1 องค์กรประชาชนระดับรากหญ้า

เครือข่ายพันธมิตรองค์กรประชาชนระดับรากหญ้า เช่น กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดได้เข้าร่วมชุมนุมกับสมัชชาคนจน กลุ่มคัดค้านโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลย์ จังหวัดสงขลา กลุ่มคัดค้านโครงการโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ และมีการหนุนเสริมการเคลื่อนไหวของกลุ่มอื่นๆ โดยมีกิจกรรมเช่น ในช่วงที่สมัชชาคนจนมีการเคลื่อนไหวชาวบ้านกรูดก็ช่วยกันเคลื่อนไหวและยื่นหนังสือที่ศาลากลางเพื่อเป็นการสนับสนุนข้อเรียกร้องอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริม การช่วยเหลือในรูปแบบของเงิน เช่น การช่วยเหลือจากมุงหลังคาให้กับกลุ่มสมัชชาคนจนที่ชุมนุมหน้าทำเนียบ การช่วยผ้าป่าปากมูน เป็นต้น สำหรับโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย อำเภอนะบือ บ้านกรูดจะให้การช่วยเหลือมากที่สุด เช่นหลังจากชาวบ้านอำเภอนะบือถูกสลายการชุมนุมเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2545 บ้านกรูดก็ลงไปช่วยเหลือ

⁹ เรื่องเดียวกัน.

ในระหว่างวันที่ 27-28 ธันวาคม 2545 และช่วยเหลือด้วยการสนับสนุนทางการเงิน นอกจากนี้ยังได้ส่งแกนนำหรือตัวแทนของกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรพันธมิตรอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นการทำกิจกรรมเชื่อมโยงเข้าร่วมกับเครือข่ายต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน วิธีการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งถ้าหากภาครัฐไม่ทำความเข้าใจกับปัญหาของประชาชนอย่างแท้จริงก็อาจจะส่งผลให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

3.5.2 เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs)

องค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาช่วยเสริมงานในด้านข้อมูล ทำให้ชาวบ้านมีข้อมูลในเชิงลึกซึ่งชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงได้ บทบาทของที่ปรึกษายังคอยแนะนำองค์กรต่างๆ ที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้สิทธิเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในการเคลื่อนไหว องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่มีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาของกลุ่มมากที่สุดคือ กลุ่มศึกษาพลังงานทางเลือก นอกจากนี้ยังมีองค์กรพันธมิตรอีกหลายส่วนเข้าร่วมสนับสนุนการต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด อาทิเช่น สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน (คอทส.) คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) เครือข่ายเดือนตุลา กลุ่มประชาธิปไตยเพื่อประชาชน (ปXป) เป็นต้น

นอกจากนี้องค์กรพัฒนาเอกชนจากต่างประเทศยังมีการเคลื่อนไหวสนับสนุนการต่อสู้ของชาวบ้านด้วย เช่น Green Peace เครือข่ายกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินแห่งประเทศญี่ปุ่น AID Watch แห่งประเทศออสเตรเลีย Friends of Earth แห่งสหรัฐ Coalition to Ensure Responsible Billing : CERB แห่งสหรัฐ โดยผ่านทางประสานงานของกลุ่มศึกษาพลังงานทางเลือก หรือเจ้าหน้าที่ของโครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยามหาสมุทรอินโดจีนและพม่า และยังมีองค์กรจากประเทศที่กำลังพัฒนาสนับสนุนการคัดค้านของชาวบ้าน ได้แก่ กลุ่มชาวฟิลิปปินส์ที่คัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินพูลูปีน¹⁰

¹⁰ โนบุทากะ กุซุ, “พหุสัมพันธ์ขององค์กรในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: ศึกษากรณีขบวนการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูดและบ่อนอก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 256.

3.5.3 กลุ่มนักวิชาการ

สำหรับบทบาทของกลุ่มนักวิชาการจะเข้าร่วมทั้งในเชิงปัจเจกบุคคลและในเชิงองค์กร สำหรับในเชิงบุคคลนั้นมีทั้งที่ชาวบ้านไปขอคำปรึกษาหรือความเห็น และมีทั้งที่แสดงบทบาทสนับสนุนชาวบ้านอย่างเปิดเผยกับสาธารณะ อาทิเช่น ดร.ชวลิต วิทยานนท์ และนายอภิชาติ เต็มวิซากร เป็นนักวิชาการจากสถาบันพิพิธภัณฑศาสตร์น้ำ กรมประมง และ ดร.ธรณ์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ อาจารย์ประจำภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บทบาทของนักวิชาการกลุ่มนี้มีส่วนสำคัญในการเก็บข้อมูลและศึกษาวิจัยระบบนิเวศและระบบทรัพยากรในชุมชนบ้านกรูดและพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการ เมืองการศึกษาของนักวิชาการกลุ่มนี้ถูกเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณะได้ช่วยให้กระแสการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด มีน้ำหนักและความชอบธรรมมากขึ้น

ส่วนสถาบันทางวิชาการที่เข้ามามีบทบาท เช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันพระปกเกล้า

3.5.4 หน่วยงานและองค์กรทางการเมือง

หน่วยงานทางการเมืองโดยบทบาทและฐานะอาจจะไม่ได้เป็นพันธมิตรกับชาวบ้านโดยตรง แต่บทบาทและผลงานของหน่วยงานบางหน่วยงานก็กลายเป็นพันธมิตรในการเคลื่อนไหวโดยอ้อมของชาวบ้าน เช่น

- คณะกรรมาธิการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร มีมติเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2541 มีข้อสรุปให้ยกเลิกโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินและบ่อนอก¹¹
- คณะกรรมาธิการสิ่งแวดล้อม ของวุฒิสภา ได้พิจารณาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโครงการแล้วมีมติให้วุฒิสภาพิจารณาเสนอรัฐบาลย้ายโครงการโรงไฟฟ้าหินกรูดไปที่อื่น¹²
- คณะกรรมาธิการการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา มีมติเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2544 เห็นว่าการดำเนินโครงการนี้ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ในระดับนโยบายจนถึงกระบวนการดำเนินโครงการ¹³

¹¹ สภาผู้แทนราษฎร ที่ สผ.0017.7/668 วันที่ 11 ธันวาคม 2541.

¹² ข่าวสด, (11 พฤษภาคม 2544).

¹³ ข่าวสด, (20 ธันวาคม 2544).

- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มีมติ เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2545 เสนอต่อรัฐบาล ให้ทบทวน โครงการตามข้อเสนอของชาวบ้าน เนื่องจากพบว่าโครงการดังกล่าวได้ละเมิดสิทธิของชาวบ้านหลายด้านด้วยกัน¹⁴
- สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งพบว่ารายงานการศึกษาของหน่วยงานเหล่านี้มีข้อสรุปออกมาในลักษณะสนับสนุนการเคลื่อนไหวกของชาวบ้าน

3.6 บทเรียนจากการเคลื่อนไหวกของชาวบ้าน

ในการเคลื่อนไหวกเรียกร้องของชาวบ้านจะมีการวางแผนเฉพาะหน้าเป็นหลัก แต่จะไม่วางแผนล่วงหน้าเป็นระยะเวลานาน โดยวางแผนจากความเป็นจริง ประเมินจากสถานการณ์เป็นช่วงๆ ซึ่งการกำหนดแผนเฉพาะหน้าเกิดจากการประชุมร่วมกัน โดยการต่อสู้ต้องกระชั้นที่สุดเร็วที่สุด ซึ่งการคาดการณ์ต้องเป็นจริงมากที่สุด ทั้งนี้ก็อยู่บนพื้นฐานของข้อมูล การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ สำหรับวิธีการเคลื่อนไหวกของกลุ่มในระยะเริ่มแรกเน้นการยื่นหนังสือและขอเจรจาชี้แจงเหตุผลและข้อเรียกร้องของกลุ่มต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับชาติและในระดับท้องถิ่น ซึ่งบทเรียนของชาวบ้านสามารถจำแนกได้ดังนี้

3.6.1 บทเรียนจากการเคลื่อนไหวกในระดับท้องถิ่น

3.6.1.1 ผู้ใหญ่ กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

การเคลื่อนไหวกของชาวบ้านโดยผ่านกลไกของผู้นำท้องถิ่นมีความเป็นไปได้ยาก เพราะผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนการสร้างโรงไฟฟ้า เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 9 เป็นหมู่ที่เป็นสถานที่ตั้งของโรงไฟฟ้า ซึ่งผู้ใหญ่บ้านเป็นหนึ่งในผู้ที่เซ็นรับรองให้ใช้ที่ดินสาธารณะแก่โรงไฟฟ้า โดยอ้างว่าที่บริเวณนี้ประชาชนไม่ใช้แล้ว ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวอยู่นอกเหนืออำนาจของผู้ใหญ่และกำนันซึ่งไม่มีอำนาจในการเซ็นอนุญาตให้บริษัทยูเนี่ยน เพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์ใช้ที่ดินสาธารณะ การอนุญาตการใช้ที่ดินจะเป็นหน้าที่ของนายอำเภอ นอกจากนี้มีการเจรจาระหว่างโรงไฟฟ้ากับผู้ใหญ่บ้านว่าถ้าถนันทังโครงการไฟฟ้าจะมีงบประมาณสนับสนุนการปรับปรุงถนนและเสนองบการพัฒนาตำบลตรงชัยปีละ 30 ล้าน¹⁵ ซึ่งบริษัทโรงไฟฟ้าเอกชนจะใช้วิธีให้

¹⁴ ข่าวสด, (28 มีนาคม 2545).

¹⁵ สัมภาษณ์ณรงค์ วงศ์สวัสดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9, 6 ตุลาคม 2546.

ผลประโยชน์กับผู้นำท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เมื่อผู้นำเห็นด้วย อิทธิพลของผู้นำก็ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าออกมาคัดค้าน

ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ธงชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 นายชยันต์ คุ่มตลอด ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งประธานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ธงชัย เป็นผู้ใหญ่บ้านเดิมที่ยกระดับจากผู้ใหญ่ไปเป็นประธานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หลังจากที่นายชยันต์ คุ่มตลอด รับตำแหน่งประธานองค์การบริหารส่วนตำบลในวันที่ 23 มีนาคม 2542 หลังจากนั้น 22 วันก็มีมติอนุมัติให้สร้างการก่อสร้างอาคารโครงการของบริษัทยูเนี่ยน เพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์¹⁶ ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีการปิดล้อม อบต.เพื่อขอคูเอกสาร ซึ่งมีการปิดล้อมตั้งแต่เช้าจนกระทั่งถึง 4 โมงเย็น จึงมีการยอมเปิดเผยเอกสารและยอมรับว่ามีการอนุมัติจริง ซึ่งตอนเช้า อบต.อ้างกับชาวบ้านว่าไม่มีการอนุมัติ ระหว่างนั้นชาวบ้านได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดมา ผู้ว่าราชการจังหวัดได้อธิบายว่าอาคารโรงไฟฟ้าเป็นอาคารควบคุมพิเศษตามมาตรา 32 ต้องให้ช่างผู้ชำนาญการและวิศวกรผู้เชี่ยวชาญอนุมัติเพราะเสี่ยงต่อการเสียหายเพราะโครงการระดับ 5 หมื่นล้านไม่สามารถใช้ช่างระดับปวช. ปวส.ได้ ซึ่งช่างของ อบต.ขณะนั้นมีวุฒิการศึกษาในระดับปวส. ซึ่งไม่สามารถรับผิดชอบได้ ดังนั้นอบต.มีการอนุมัติผิดเงื่อนไขของพรบ.มาตรา 32 อาคารควบคุมพิเศษและไม่มีการส่งเรื่องให้จังหวัดพิจารณาเพราะโครงการขนาดใหญ่ต้องให้จังหวัดเป็นผู้อนุมัติ และการอนุมัติของอบต.เป็นการอนุมัติทั้งที่อยู่ในระหว่างการตรวจสอบรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ฉบับใหม่ และนอกจากนี้ยังอยู่ในระหว่างการจัดทำประชาพิจารณ์ ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นได้ว่าการทำหน้าที่ของอบต. เป็นการแสดงออกถึงการกระทำที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่เชื่อถือในผู้นำระดับท้องถิ่นที่พร้อมจะสนับสนุนโรงไฟฟ้าอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านมีความยากลำบากขึ้นเนื่องจากการทำหน้าที่ของอบต.เป็นตัวขัดขวางและวางตัวอยู่ตรงข้ามกับชาวบ้าน

นอกจากนี้โครงการโรงไฟฟ้าเข้ามามีแรงโครงการ โดยผ่านผู้นำท้องถิ่นรวมทั้งโครงการนี้เป็นโครงการที่รัฐบาลเห็นชอบด้วยจึงส่งผลให้เกิดความเชื่อว่าการสร้างโครงการโรงไฟฟ้าจะเกิดผลประโยชน์ด้านดีที่ได้รับมากกว่าผลเสียที่จะเกิดขึ้น เช่น ถ้าสร้างโรงไฟฟ้าก็จะมีสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นทำให้ลูกหลานมีงานทำ การจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมของบริษัทก็น่าเชื่อถือ สามารถควบคุมมลพิษที่จะเกิดขึ้นได้¹⁷ และนอกจากนี้หมู่บ้านก็จะได้รับการพัฒนาเนื่อง

¹⁶ มติชน, (3 มีนาคม 2543).

¹⁷ สัมภาษณ์ชยันต์ คุ่มตลอด, ประธานบริหารส่วนตำบลธงชัยในช่วงปี2542-2543, 7 ตุลาคม 2546.

จากโรงไฟฟ้าแห่งปีละ 30 ล้านบาทในการพัฒนาตำบลธงชัย¹⁸ ทำให้ผู้นำท้องถิ่นเห็นด้วยโดยปราศจากการตรวจสอบข้อมูลที่แท้จริง ไม่วางตัวเป็นกลางระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนกับกลุ่มผู้คัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้า และปราศจากการศึกษาถึงข้อคัดค้านของฝ่ายคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้า โดยเห็นว่าการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าของกลุ่มผู้คัดค้านเป็นการยุยงส่งเสริมทำให้เกิดความรุนแรงจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และการคัดค้านของกลุ่มผู้คัดค้านเป็นลักษณะของการตีตนก่อนไข้¹⁹ ดังนั้นเมื่อผู้นำท้องถิ่นเห็นด้วยจึงทำให้เกิดบทบาทการชี้นำซึ่งมีอิทธิพลในการเห็นคล้อยตามของชาวบ้านจำนวนหนึ่ง และส่งผลให้ชาวบ้านที่อยู่ภายใต้การปกครองไม่กล้าที่จะลุกขึ้นมาแสดงสิทธิในการคัดค้านได้มากนัก "พอผู้นำท้องถิ่นในส่วน อบต.สนับสนุน คนที่มีความเห็นค้านก็ไม่มีใครลุกขึ้นมา ต้องแอบมอง ไม่กล้า เพราะเวลาที่ชาวบ้านในเขตอบต.ไปกรุงเทพ เพื่อคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้ากับชาวบ้านที่อยู่ในเขตเทศบาล พอกลับมาจะถูกพังร้าน ร้านที่เป็นกระต๊อบขายกล้วยทอด กะทะ เต่าไฟ ก็ถูกตีจนบอบบี๋หมด จนทำให้ชาวบ้านคนนั้นไม่กล้าไปร่วมประท้วงอีกเพราะกลัวเจอกับสภาพแบบนี้อีก"²⁰

ชาวบ้านได้พยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองระดับท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบล โดยพยายามส่งผู้สมัครเพื่อเข้าไปแข่งขัน แต่ปรากฏว่าผู้สมัครฝ่ายชาวบ้านมีการถอนตัวออกหมด เนื่องจากภาวะของความกลัวต่อความไม่ปลอดภัยต่อชีวิต เนื่องมีการข่มขู่ทำร้ายชีวิต "เราก็ส่งคนเข้าไปลงอบต. แต่ต้องถอนตัวออกหมดเลย เขากลัว เราช่วยเขาไม่ได้ เขาถอนตัวตั้งกี่คน คือบ้านไม่ได้อยู่ใกล้บ้านเรานี่บ้านเขาอยู่หมู่ 6 ของเขา เขาก็บอกไม่ได้หรอกเขาถูกขู่ว่าจะเอาสร้อย 3 บาท เงิน 3 หมื่นหรือจะเอาลูกปืน"²¹ ดังนั้นปัญหาที่พบเจอคือความมีอิทธิพล อย่างสูงทำให้ชาวบ้านมีความตื่นกลัว ซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญในการแสดงออกซึ่งสิทธิในระบอบประชาธิปไตยทำให้ระบอบประชาธิปไตยไปไม่ถึงเป้าหมาย

¹⁸ สัมภาษณ์ ณรงค์ วงศ์สวัสดิ์, ผู้ใหญ่บ้านและรองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลธงชัยในช่วงปี 2542-2543, 6 ตุลาคม 2546.

¹⁹ สัมภาษณ์ ชัยยันต์ คุ้มตลอด, ประธานบริหารส่วนตำบลธงชัยในช่วงปี 2542-2543, 7 ตุลาคม 2546.

²⁰ สัมภาษณ์ จินตนา แก้วขาว, แกนนำการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าด้านหินบ้านกรูด, 22 สิงหาคม 2546.

²¹ สัมภาษณ์ จินตนา แก้วขาว, แกนนำการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าด้านหินบ้านกรูด, 22 สิงหาคม 2546.

3.6.1.2 เทศบาล

การมีส่วนร่วมในระดับการปกครองเทศบาล ชาวบ้านได้ส่งตัวแทนเพื่อลงสมัครแข่งขันเป็นสมาชิกเทศบาล โดยเฉพาะในส่วนของแกนนำซึ่งต้องลงสมัครร่วมกับผู้สมัครคนอื่นๆ โดยมีจุดมุ่งหมายในการลงสมัครเทศบาลประการแรกคือ เพื่อเป็นฐานและแนวร่วมในการต่อสู้ของชาวบ้าน เพราะที่ผ่านมาชาวบ้านต้องต่อสู้กับรัฐในทุกระดับของการเมือง "ชาวบ้านต้องสู้แบบหมาจนตรอก หันข้างไหนก็เจอศัตรู จนเรารู้สึกเหมือนโดดเดี่ยว เพราะฉะนั้นอะไรที่เราสามารถยึดครองได้ เราก็น่าจะใช้ครั้งนี้ อย่างใช้ระบอบของประชาธิปไตยเข้าไปได้ เราก็น่าจะใช้ เราเข้าไปจุดมุ่งหมายก็คือว่า หนึ่งต้องการให้ชาวบ้านอุ่นใจอย่างน้อย ๆ มีผู้นำท้องถิ่นกลุ่มหนึ่งให้การสนับสนุน"²² ประการที่สอง เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมมีการตอบสนองที่ดีขึ้น ซึ่งทำให้ชาวบ้านไม่รู้สึกโดดเดี่ยว การแจ้งเรื่อง การร้องเรียนเรื่องราวต่าง ๆ จะมีหลักประกันว่าจะไม่ถูกบังคับข่มขู่ ประการที่สาม จากบทเรียนของชาวบ้านพบว่าเมื่อผู้ในเชิงของขบวนการชาวบ้านจะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ดังนั้นการเพิ่มแนวทางในการต่อสู้ในแนวข้าราชการในชุดของเครื่องแบบ จะทำให้เกิดพลังในการต่อรองและมีความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวมากยิ่งขึ้น

หลังจากการเลือกตั้งตัวแทนจากชาวบ้านฝ่ายคัดค้าน โครงการได้รับการคัดเลือกจำนวน 11 คน จากทั้งหมด 12 คนซึ่งเป็นระบอบการเลือกตั้งที่ชนะอย่างท่วมท้น โดยพลังของประชาชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามหลังการเลือกตั้ง เป้าหมายที่มีการคาดหวังจะให้เทศบาลเป็นส่วนที่หนุนเสริมกับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านก็ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง เนื่องจากการทำงานของเทศบาลโดยสมาชิกบางคนมีแนวคิดเริ่มแตกต่างออกไป เช่น ในขณะที่ชาวบ้านมีการเรียกร้องให้เทศบาลออกมดีรองรับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านแต่เทศบาลก็ไม่มีการนำเรื่องเข้าที่ประชุมสภาเทศบาล โดยให้คำชี้แจงว่าความต้องการดังกล่าวเทศบาลไม่สามารถทำได้เพราะไม่ใช่พื้นที่รับผิดชอบของเทศบาล ส่งผลให้ชาวบ้านต้องร่วมกันผลักดันโดยการเข้าไปยื่นหนังสือ เพื่อยืนยันว่ายังมีกฎหมายบางมาตรา เช่น มาตรา 280 วรรค 2 ที่บัญญัติว่าโครงการที่อยู่นอกเขตรับผิดชอบแต่ถ้าจะมีผลกระทบกับประชาชนที่อยู่ในเขตอื่น ประชาชนในเขตนั้นก็มิสิทธิที่จะคัดค้าน และเทศบาลสามารถมีมติเห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านได้ เพราะถ้าเป็นมติเทศบาล อุปกรณ์ชิ้นส่วนของใช้บางอย่างที่เป็นของส่วนรวมชาวบ้านสามารถนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวได้ เช่น ชาวบ้านมีการชุมนุมที่โรงพักห่างจากเทศบาลประมาณ 800 เมตร ชาวบ้านควรจะมี น้ำ มีการดูแลจากพยาบาล หมอ มีการประสานงานจากเทศบาลถึงหน่วยงานต่างๆ เพราะเป็นหน่วยงานเป็นองค์กรจะมีความชอบธรรมสูงที่จะประสานงานกับพยาบาล ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจให้เข้ามารับ

²² เรื่องเดียวกัน.

หนังสือจากชาวบ้าน ซึ่งทำให้การทำงานต่างๆ ก็จะสะดวกขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้เทศบาลก็ไม่มี การเอื้ออำนวยความสะดวกต่อการชุมนุมของชาวบ้าน เช่น การขอรถเก็บขยะจากที่ชุมนุม ก็ไม่ได้ ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร เป็นต้น

ดังนั้นจุดมุ่งหมายที่ต้องการจากเทศบาลก็ไม่ประสบความสำเร็จ ไม่เป็นไปตามหลักการเดิม ที่วางไว้ ชาวบ้านจึงไม่มีการคาดหวังจากบทบาทหน้าที่ของเทศบาล ปัจจุบันชาวบ้านได้ใช้กลุ่ม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดเป็นตัวผลักดันและเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นองค์กร ของชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นเอง

3.6.2 บทเรียนจากการเคลื่อนไหวในระดับอำเภอและจังหวัด

3.6.2.1 ระดับอำเภอ

ระดับอำเภอมีการทำงานที่สนองนโยบายของรัฐบาลเป็นหลักสำคัญ ชาวบ้านจะประสาน งานกับอำเภอในเรื่องที่ดินสาธารณะประโยชน์กลางที่ตั้งโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ้านกรูดเป็น หลัก ในเบื้องต้นชาวบ้านได้ยื่นหนังสือถึงนายอำเภอบางสะพาน 4 ฉบับเพื่อขอให้มีการดำเนินการ สอบสวนการทุจริตในที่สาธารณะ โดยชาวบ้านแจ้งความดำเนินคดีต่อบริษัทยูเนี่ยน เพาเวอร์ ดี เวลลอปเม้นท์กับเจ้าหน้าที่ตำรวจและนายอำเภอบางสะพานในวันที่ 30 สิงหาคม 2542 เพื่อให้สอบสวน เนื่องจากบริษัทยูเนี่ยน เพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์ ขอใช้ที่ดิน 300 ไร่ และมีการปรับสภาพที่ ดินทั้ง 300 ไร่ โดยมีการปิดกั้นล้อมรั้วทางและลำห้วยสาธารณะซึ่งทำให้เกิดขึ้นชัดเจน อย่างไม่รู้ที่มาทางอำเภอไม่มีท่าที่ดำเนินการในเรื่องกรณีบุกรุกที่ดินสาธารณะ และไม่มีการดำเนิน คดีกับบริษัท ถึงแม้ว่าทางอำเภอบางสะพานมีคำสั่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงตาม(คำ สั่งของ อ.บางสะพาน ที่ 279/2542 ลงวันที่ 14 กันยายน 2542) ซึ่งต่อมามีการอ้างว่าลงพื้นที่ไป ตรวจสอบเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2542 ซึ่งการลงพื้นที่ไม่ได้นำเครื่องมือเข้าไปรังวัดตรวจสอบ พื้นที่ดังกล่าว จากนั้นวันที่ 2 ธันวาคม 2542 คณะกรรมการทำหนังสือถึงนายอำเภอบางสะพาน เพื่อรายงานต่อจังหวัดและ สก.ต.รชชช ระบุว่า จากการตรวจสอบไม่พบการเปลี่ยนแปลงสภาพไม่ ได้บุกรุก ไม่ได้ปิดกั้นลำห้วย หรือหวงห้ามการผ่านเข้าพื้นที่ หนังสือยืนยันว่าบริษัทยูเนี่ยนไม่ได้ กระทำการดังกล่าว และภายหลังจากชาวบ้านเรียกร้องให้จังหวัดลงมาตรวจสอบปัญหาการบุกรุก ปรับสภาพและปิดกั้นล้อม รั้วพื้นที่และทางลำห้วยสาธารณะ ในรูปคณะกรรมการอีกครั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2543 เนื่องจากเห็นว่าคณะกรรมการฯ ชุดก่อนหน้านั้นทุจริตต่อการตรวจสอบ

โดยผลการสำรวจตรวจสอบของคณะกรรมการชุดใหม่ระบุว่ามีการบุกรุกปิดกั้นทางและลำห้วยสาธารณะจริง ชาวบ้านจึงทำเรื่องแจ้งความที่ สภ.ต. ธงชัยจากนั้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2543 นายอำเภอบางสะพานกลับทำหนังสือแจ้งต่อบริษัทยูเนียนฯ ไม่ได้มีเจตนาบุกรุกปิดกั้นทางสาธารณะ เนื่องจากพอทราบก็ได้ตัดรั้วลวดหนามออก พอมาวันที่ 31 กรกฎาคม 2543 บริษัทยูเนียน เพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์ ทำหนังสือถึงนายอำเภอเรื่องการตรวจสอบทางและที่ดินสาธารณะ ประโยชน์ อ้างถึงการที่อำเภอบางสะพานตรวจสอบแนวเขตที่ดินของบริษัท ระบุว่าบริษัทล้อมรั้วปิดกั้นขัดขวางทางสาธารณะประโยชน์ 2 แห่ง ขอให้บริษัทรื้อรั้วภายใน 7 วัน แต่บริษัทอ้างว่าไม่มีเจตนาล้อมรั้วเพื่อปิดกั้น เข้าใจและยอมรับต่อความผิดพลาดคลาดเคลื่อน²³ ดังนั้นจะเห็นว่า นายอำเภอในฐานะเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติหน้าที่กลับกระทำการละเลยที่จะดำเนินคดีกับบริษัทที่ล้อมรั้ว ทั้งนี้เพราะการออกเอกสารสิทธิ์ทับที่ดินสาธารณะ นั่นก็หมายถึง ความผิดร่วมกันระหว่าง จังหวัด อำเภอ ที่ดิน ซึ่งเป็นความรับผิดชอบร่วมกันหมด

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเปลี่ยนย้ายนายอำเภอเป็นนายอำเภอชัยรัตน์ ไพโรสงบ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะช่วยเหลือชาวบ้าน โดยการเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน โดยมีคำกล่าวที่ว่า "เขาเป็นลูกชาวนาจน ๆ นะ แม่เขาทำนา ครอบครัวยากจน เขาก็เรียนหนังสือและ*Active* ตัวเองจนเป็นนายอำเภอเขาก็เป็นลูกชาวบ้านเหมือนกัน"²⁴ และนอกจากนี้ก็มีการดำเนินการตรวจสอบเรื่องที่ดินสาธารณะอย่างไรก็ตามหลังจากประจำตำแหน่งได้ 2 เดือนก็ถูกย้ายออกจากพื้นที่

3.6.2.2 ระดับจังหวัด

การดำเนินการในระดับจังหวัดมีลักษณะที่คล้ายกับอำเภอ เพราะจังหวัดและอำเภอมีการบังคับบัญชาสั่งงานตามลำดับชั้น โดยยึดทำที่ของรัฐบาลหรือฝ่ายการเมืองเป็นหลัก ซึ่งปฏิบัติการของจังหวัดที่เป็นข้อขัดขวางการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน เช่น เมื่อชาวบ้านมีการชุมนุมเคลื่อนไหว จังหวัดจะไม่รายงานตามความจริง ซึ่งเป็นการเอื้อให้กับทุน โรงไฟฟ้ามีความชอบธรรม นอกจากนี้เมื่อชาวบ้านมีการชุมนุม ชาวบ้านไปขอบริการสวม น้ำประปา เดินท์ ก็ไม่ได้รับการช่วยเหลือบริการ ทำให้ชาวบ้านต้องหาเอง แต่ขณะที่บริษัทเอาคนงานไปศาลากลาง 1,500 คน มีการประสานงานกับทางจังหวัด จังหวัดจะเปิดห้องน้ำให้ มีการดูแลความปลอดภัย จังหวัดจัดเดินท์ให้

²³ ข่าวสด, (29 เมษายน 2545): 11.

²⁴ สัมภาษณ์อิสระา แก้วขาว,ชาวบ้านคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรูด, 19 สิงหาคม 2546.

อย่างไรก็ตามรองผู้ราชการจังหวัดม.ล.ประทีป จรูญโรจน์ ก็ยังมีความโน้มเอียงมาทางชาวบ้านโดยมีนโยบายเปิด 24 ชั่วโมง ในการให้ชาวบ้านได้ปรึกษาหารือ แต่สุดท้ายก็ต้องถูกย้ายในที่ที่สุด

จากการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่ผ่านมา พิสูจน์ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าไม่สามารถคาดหวังกับอำเภอและจังหวัดได้แค่ความเข้มแข็งจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านเองจะมีผลมากกว่า เช่น แต่ถ้าวการเคลื่อนไหวครั้งใดที่ชาวบ้านไปไม่ถึง 10 คนทางอำเภอและจังหวัดจะไม่ยอมให้ชาวบ้านเข้าพบ จะให้ปลัดจังหวัดมารับหนังสือแทน แต่ถ้าชาวบ้านไปจำนวน 200 – 300 คน ชาวบ้านมีจำนวนคนมากทางอำเภอและจังหวัดจะยอมให้เข้าพบและให้ความร่วมมือ ดังนั้นความเข้มแข็งจึงอยู่ที่มวลชนของชุมชน

3.6.3 บทเรียนจากการเคลื่อนไหวในระดับชาติ

3.6.3.1 สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (สพช.)

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (สพช.) มีเป้าหมายขององค์กรที่เป็นยุทธศาสตร์ คือ เรื่องพลังงาน ดังนั้นการเกิดขึ้นของโรงไฟฟ้าจึงเป็นนโยบายขององค์กร เมื่อ สพช. เป็นเจ้าของนโยบายดังนั้นจึงทำให้มีแนวความคิดที่สวนทางกับความต้องการของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามในการดำเนินการของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (สพช.) มีความบกพร่องในหน้าที่ เช่น ความผิดพลาดจากการเซ็นสัญญาคือในช่วงก่อน 2 ตุลาคม 2540 ซึ่งเป็นช่วงที่เสถียรภาพของเงินต่ำ ทำให้รัฐบาลประกาศลดค่าเงินบาทในวันที่ 2 ตุลาคม 2540 ซึ่งก่อนที่จะมีการประกาศรัฐบาล หน่วยงานของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและผู้บริหารระดับประเทศทราบเรื่องก่อนแต่ก็มีการยอมให้มีการเซ็นสัญญาโรงไฟฟ้าในวันที่ 30 กันยายน 2540 ซึ่งเป็นการเซ็นสัญญาก่อนเพียงสองวัน ซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์ให้โรงไฟฟ้าได้รับกำไรจากการขายกระแสไฟฟ้าอย่างมากเพราะเมื่อค่าเงินบาทลดลงก็ทำให้ประเทศต้องเพิ่มเงินในการซื้อมากขึ้น ทำให้ประเทศมีการจ่ายเงินเพิ่มขึ้นในการซื้อไฟฟ้า ความผิดพลาดนี้ชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวส่งผลให้ต่อมาคณะรัฐมนตรี(ครม.)มีมติเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2545 แต่งตั้งโยกย้ายนายปิยสวัสดิ์ อัมระนันท์ เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (สพช.) ให้ไปดำรงตำแหน่งปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี²⁵

²⁵ ข่าวสด, (10 เมษายน 2545): 13.

ประการต่อมาการทำหน้าที่ของ สฟช. ในการแสวงหาพลังงานโดยเน้นการนำเข้าถ่านหิน โดย สฟช.คัดค้านการที่ภาครัฐจะผลักดันการใช้ก๊าซธรรมชาติผลิตไฟฟ้าสัดส่วนร้อยละ 65 ของ ปริมาณการใช้เชื้อเพลิงทั้งหมด แต่สนับสนุนการผลิตกระแสไฟฟ้าโดยใช้ถ่านหินและถิกในดี²⁶ เนื่องจากถ่านหินมีราคาถูก มีปริมาณสำรองมาก และเป็นการกระจายความเสี่ยงด้านพลังงาน ซึ่ง การทำหน้าที่ของ สฟช. ก็ไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม ความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ที่ ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษที่เกิดจากถ่านหิน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อม ปัญหาของชีวิตคนใน พื้นที่ ต้นทุนต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน

นอกจากนี้ปัญหาเรื่องการพยากรณ์ไฟฟ้าที่ผิดพลาด เนื่องจากในช่วงปี 2537 และ 2538 เศรษฐกิจของประเทศไทยเติบโตอย่างสูง จึงมีการพยากรณ์ว่าต้องมีการใช้ไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้น แต่ใน ปี 2540 เศรษฐกิจของไทยก็มีความทรุดตัวลงแต่ก็ไม่มีมีการปรับเปลี่ยนทางด้านนโยบายของพลังงาน การพยากรณ์พลังงานสำรองที่ผิดพลาดจากความเป็นจริง โดย สฟช.ได้ยืนยันที่จะผลักดันให้ เกิดโรงไฟฟ้าอย่างเต็มที่ โดยให้เหตุผลว่าหากโรงไฟฟ้าไม่เกิดขึ้นปริมาณไฟฟ้าสำรองของประเทศ ไทยในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าจะลดลงเหลือร้อยละ 6 ซึ่งตามมาตรฐานควรมีกำลังไฟฟ้าสำรองประมาณ ร้อยละ 10-15²⁷ ซึ่งในความเป็นจริงไฟฟ้าสำรองของประเทศมีมากกว่าร้อยละ 15 ในอีก 10 ปี ซึ่งถ้า หากสร้างโรงไฟฟ้าทั้ง 2 เสร็จจะทำให้ต้องเสียค่าไฟฟ้าเพิ่มขึ้นเพราะกระแสไฟฟ้าสำรองสูงเกินไป ถึงร้อยละ 40²⁹ การมีพลังงานสำรองที่เกินความจำเป็นก็จะเป็นการให้แก่วัยบริโภคที่ต้องจ่ายค่าไฟ ฟ้าแพงขึ้น และทำให้ประเทศมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น โดยที่ไม่ได้ประโยชน์จากการใช้ไฟฟ้า

3.6.3.2 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.)

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นผู้ทำสัญญาในการรับซื้อกระแสไฟฟ้าจากบริษัท ยูเนี่ยน เพาเวอร์ ดีเวลลอปเม้นท์ โดยเฉพาะฝ่ายบริหารจะไม่ยอมรับความคิดเห็นของประชาชน เพราะโดยหน้าที่ก็ต้องพยายามที่จะสร้างโรงไฟฟ้าตามสัญญา บอร์ด กฟผ. อนุมัติให้มีการลงนาม ในเดือนตุลาคม 2540 ซึ่งประเทศไทยได้เข้าสู่ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจแล้วแต่ บอร์ด กฟผ. ไม่เลื่อนการ อนุมัติออกไป เพราะทันทีที่มีการลงนามไม่ว่าโรงไฟฟ้าจะสร้างเสร็จหรือไม่ ในปี 2547 และ 2548 จะต้องมีการจ่ายไฟฟ้าเข้าระบบ ทำให้ กฟผ. มีข้อผูกมัดตามสัญญาโดยจะต้องจ่ายค่าความพร้อม และค่าใช้จ่ายในการเปลี่ยนสัญญา

²⁶ ไทยโพสต์, (29 มีนาคม 2543).

²⁷ ข่าวสด, (8 พฤศจิกายน 2544).

²⁹ ข่าวสด, (13 พฤษภาคม 2543).

นอกจากนี้เมื่อชาวบ้านเรียกร้องให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเปิดสัญญาโครงการโรงไฟฟ้าหินกรูดก็ได้รับการปฏิเสธ ถึงแม้ต่อมาในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2545 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้เปิดเผยข้อมูลในสัญญาการก่อสร้างโรงไฟฟ้าก็ตาม แต่ก็เป็นการเปิดสัญญาเพียงบางส่วนเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็ยังมีส่วนที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านคือในส่วนของสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่พยายามชักจูงและคานอำนาจกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ให้ข้อมูลกับชาวบ้านรวมทั้งช่วยประสานงาน

3.6.3.3 บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา

การแสวงหาความร่วมมือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคือ นายแพทย์ พูลธรัตน์ นั้น มีความเป็นไปได้ยาก เนื่องจากเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นรัฐบาลที่อนุวัติและเป็นนโยบายของพรรคในเรื่องการสร้างโรงไฟฟ้า

บทบาทสมาชิกวุฒิสภา โดยนายอานวย ไทยานนธ์ ซึ่งเป็นสมาชิกวุฒิสภาในพื้นที่ ก็ไม่ได้รับการร่วมมือเท่าที่ควร และในช่วงที่มีการประชุมเรื่องปัญหาโรงไฟฟ้าของคณะกรรมการธิการ ซึ่งมีการถ่ายทอดสดทางวิทยุรัฐสภาซึ่งนายอานวยพูดว่า "ชาวบ้านที่ออกมาคัดค้าน มีปัญหา มีผลประโยชน์เรื่องที่ดิน"²⁸ ซึ่งทำให้ชาวบ้านรู้สึกเจ็บปวดกับการทำหน้าที่ในฐานะของสมาชิกวุฒิสภาและไม่คาดหวังกับบทบาทการทำงานในฐานะสมาชิกวุฒิสภา

อย่างไรก็ตามวุฒิสภาในระดับชาติก็มีบางส่วนที่ทำงานสนองตอบและเอื้อต่อขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน เช่น คณะกรรมาธิการการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา เห็นควรให้ยกเลิกโรงไฟฟ้าและนำข้อมูลเสนอให้รัฐบาลพิจารณา คณะกรรมาธิการสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา ซึ่งได้เสนอรายงานการพิจารณาศึกษาโครงการโรงไฟฟ้าหินกรูด เห็นควรให้รัฐบาลทบทวนการดำเนินการโรงไฟฟ้าเพราะไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ขาดความโปร่งใสในการดำเนินโครงการ ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ ขัดต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน ซึ่งจากรายงานของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม วุฒิสภาส่งผลให้ต่อมาที่ประชุมวุฒิสภาพิจารณารายงานแล้วมีมติให้ยกเลิกโรงไฟฟ้า เนื่องจากเป็นโครงการที่สร้างผลกระทบให้กับสิ่งแวดล้อมและสังคม ทำให้ประชาชนเกิดความแตกแยก²⁹

²⁸ สัมภาษณ์จินตนา แก้วขาว, แกนนำการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ้านกรูด, 22 สิงหาคม 2546.

²⁹ ผู้จัดการรายวัน, (12 พฤษภาคม 2544).

ในขณะที่เดียวกันก็มีวุฒิสภางภาคส่วนที่เห็นด้วยกับการสร้างโรงไฟฟ้า เช่น คณะกรรมการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน วุฒิสภา เห็นชอบให้มีการก่อสร้างโรงไฟฟ้าตามเงื่อนไขสัญญา เพราะเป็นการกระจายความเสี่ยงด้านเชื้อเพลิง โดยการใช้ถ่านหินแทนก๊าซธรรมชาติ

3.6.3.4 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ชาวบ้านได้รับคำแนะนำจากองค์กรพัฒนาเอกชนในการยื่นหนังสือถึงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ถึงแม้ว่าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ หรือมีมติให้มีการยกเลิกการสร้างโรงไฟฟ้าได้ แต่ช่วยชาวบ้านในเรื่องของการสร้างข่าวสร้างกระบวนการตรวจสอบ ซึ่งเมื่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนตรวจสอบจนมีหลักฐานที่ชัดเจน กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติก็สามารถฟ้องต่อศาลปกครองหรือฟ้องต่อคณะกรรมการปราบปรามทุจริตแห่งชาติได้ ซึ่งลักษณะของการฟ้องจะมีน้ำหนักกว่าที่ชาวบ้านดำเนินการฟ้องร้องเอง ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านมีการประสานทำงานร่วมกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่ดินสาธารณะ

นอกจากนี้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะช่วยสนับสนุนสิทธิของชาวบ้าน เช่น ถ้าชาวบ้านมีปัญหาในเรื่องการชุมนุมคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติก็จะออกมาพูดคุยสิทธิในการชุมนุมเป็นสิทธิที่ถูกต้องชาวบ้านสามารถแสดงออกได้ เช่น กรณีการชุมนุมยึดพื้นที่สาธารณะในวันที่ 23 เมษายน 2545 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติก็แบ่งทีมงานชุดเล็กมาคุยกับทางจังหวัดเพื่อให้เห็นว่าสิ่งที่ชุมนุมก็คือสิ่งที่ชาวบ้านกำลังเรียกร้องให้ตรวจสอบที่ดินสาธารณะไม่ใช่ชาวบ้านไปละเมิดที่ดินของใคร พื้นที่สาธารณะแปลงนี้ก็คือสิทธิการชุมนุมของชาวบ้านเพื่อรอการตรวจสอบ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้จังหวัดใช้วิธีการสลายผู้ชุมนุมอย่างเดียวกับกรณีที่บ้านถ้ำพูนถูกสลาย ซึ่งการทำงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติก็ช่วยสร้างให้เกิดความชอบธรรมของขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

3.6.3.5 คณะกรรมการปราบปรามทุจริตแห่งชาติ (ปปช.)

ชาวบ้านได้มีการยื่นหนังสือถึงคณะกรรมการปราบปรามทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) รวมทั้งหมด 6 ครั้ง โดยการยื่นข้อมูลเรื่องการทุจริตการให้สร้างโรงไฟฟ้า การยื่นหนังสือใน 1-3 ครั้งแรกไม่ได้รับความร่วมมือจาก ปปช. เท่าที่ควร โดยอ้างว่าข้อมูลไม่พอ ชาวบ้านจึงนำข้อมูลไปยื่นเพิ่มเติมหลังจากการยื่นหนังสือครั้งที่ 4 ทางคณะกรรมการปราบปรามทุจริตแห่งชาติจึงส่งทีมงานชุดเล็ก 5-6 คน ลงมาดูพื้นที่นั่งคุยกับชาวบ้านและศึกษาเอกสารต่าง ๆ นำช่างรังวัดจากกรุงเทพฯ ตรวจวัด หลังจากนั้นก็มีการทำแผนที่เปรียบเทียบแผนที่ระวางเดิมที่วางโรงไฟฟ้าและแผนที่ระวาง

ใหม่ที่ตรวจสอบ ปรากฏว่าสุดท้ายก็มีการยอมรับจากการตรวจสอบว่ามีมูลค่าความผิดซึ่งชาวบ้านแจ้งว่ามีการลวงล้ำ 19 เมตร แต่ผลจากการตรวจสอบบริษัทได้มีการลวงล้ำมากกว่า 25 เมตร ซึ่งก็เป็นผลสรุปในเบื้องต้น

การทำงานของ ปปช. ก็สร้างความชอบธรรมให้กับชาวบ้านเมื่อประทับรับฟ้องก็แสดงว่าเริ่มที่จะมีกระบวนการตรวจสอบแล้ว กระบวนการต่างๆ ต้องหยุดการดำเนินการจนกว่าผลการตรวจสอบจะออกมา

กล่าวโดยสรุปเมื่อประมวลวิธีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านจะพบว่าชาวบ้านได้พยายามใช้ช่องทางจากรัฐธรรมนูญเป็นตัวตั้งในการเคลื่อนไหว แต่จากการประเมินการสนองตอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาของชาวบ้านพบว่ามีความล่าช้าหรือไม่มีการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของชาวบ้านแต่อย่างใด ในขณะที่อีกด้านหนึ่งนั้นก็พบว่าภาครัฐและเอกชนกำลังเดินหน้าโครงการต่อไปโดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับข้อเรียกร้องของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดแต่อย่างใด ด้วยเหตุคั้งนั้นในระยะหลังกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดจึงตัดสินใจนำวิธีการระดมสมาชิกกลุ่มชุมนุมเคลื่อนไหวเพื่อกดดันทวงถามความคืบหน้ากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กล่าวได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูดถือเป็นกลุ่มองค์กรชาวบ้านกลุ่มแรก ๆ ที่จัดขบวนเคลื่อนไหวในช่วงที่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 มีผลบังคับใช้ ความสนใจของสาธารณะต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านดังกล่าว ไม่เพียงแต่การอยากเห็นข้อยุติของข้อพิพาทในโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหินว่าในที่สุดแล้วภาครัฐจะล้มเลิกโครงการตามข้อเสนอของชาวบ้านหรือว่าจะเดินหน้าดำเนินโครงการต่อไป เพราะการตัดสินใจของภาครัฐ ไม่ว่าจะออกมาทางใดก็ตามย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลทั้งด้านบวกและด้านลบไม่มากนักน้อย เพราะความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้โน้มนำตีแผ่ เปิดโปงและชี้แจงกับสาธารณะถึงความไม่ชอบมาพากลของโครงการในด้านต่าง ๆ จนกล่าวได้ว่าสาธารณะหรือกระแสสังคมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับข้อเสนอของชาวบ้านคือให้ยกเลิกโครงการปรากฏการณ์ดังกล่าวแน่นอนว่าส่งผลกระทบต่อภาครัฐโดยตรง จนในที่สุดรัฐบาลได้ตัดสินใจย้ายโครงการออกจากพื้นที่ โดยย้ายไปตั้งที่จังหวัดราชบุรีแทน

อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากข้อยุติของโครงการ ประเด็นที่รายงานการศึกษาค้นพบก็คือขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด ได้ทำหน้าที่ที่ทั้งสะท้อนข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติและพิสูจน์ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นกฎหมายสูงสุดว่าเจตนารมณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้รับการ

ยอมรับจากทุกฝ่ายอย่างแท้จริงหรือไม่ คังนั้นคงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าอุปสรรคจากการเคลื่อน
ไหวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด เป็นส่วนหนึ่งของการแผ้วถาง
ทางเพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองให้กับภาคประชาชนโดยรวม ซึ่งแน่นอนว่านั่นหมายถึงทิศทางการ
การสร้างการเมืองแบบใหม่การเมืองที่ประชาชนมีส่วนร่วมนั่นเอง